

Temperament

PhDr. Denisa Denglerová, PhD.

Základní vymezení

- **vrozený, biologický základ osobnosti**
- **most mezi tělesným a duševním**
- **latinské “temperamentum” = “správné smísení, správný poměr”**
- **temperament označuje celou skupinu vlastností – celkové citové ladění osobnosti, převládající nálada, způsob citové a volní vzrušivosti, reaktivity a aktivity (bez ohledu na obsah)**
- **v původním pojetí je ideální temperament vyvážený, daný dokonalou proporcí všech složek**
- **v běžné řeči “temperamentní” znamená velkou míru vitality, živosti, projevové bohatosti.**
- **kategoriální pojetí již Hippokrates (později Galén) – čtyři klasické typy dané poměrem tělesných šťáv, melancholik (černá žluč), choleric (žluč), flegmatik (hlen), sangvinik (krev)**

Pojetí temperamentu podle Kretschmera

Ernst Kretschmer – temperamentové vlastnosti a nejdůležitější psychické poruchy souvisí se stavbou těla. Tři typy – piknik, leptosom a atletik.

Temperamentové komponenty představují základnu pro vznik třech odlišných duševních chorob – schizofrenii, maniodepresivní psychóze, epilepsii.

Cyklotymní temperament – sociabilní, milé, dobrosrdečné osoby. Spíše citový typ, časté střídání nálad, vzrušení a klidu, postava piknická, v patologickém případě směřuje k cyklofrenii (dnes maniodepresivní psychóza).

Schizotymní temperament – je složitý, má dvojí osobnost, na povrchu hrubost nebo plachost, v nitru osobnosti bývá buď citová prázdnota nebo naopak nejjemnější citovost s bohatou fantazií. Spíše rozumový. Postava leptosomní. Patologický extrém schizofrenie.

Viskózní (epitýmni) temperament – silné perseverační tendence, myšlenky, reakce a činy probíhají po stálých neměnných cestách, málo vybočují, jednání stereotypní. Spíše volní typ. Postava atletická. Patologický extrém epilepsie.

Třetí typ se nepodařilo příliš prokázat, první dva jsou do jisté míry platné dodnes (temperament a sklon ke konkrétní patologii), přiřazení k druhu postavy nepřilíš přesvědčivé.

Pojetí temperamentu podle Eysencka

Hans Jürgen Eysenck (1916-1997) – určil tři základní faktory temperamentu, metoda – faktorová analýza dotazníků a posuzovacích škál.

1. faktor extravertize (podobné Jungovu pojetí) – typický extravert je družný, chodí do společnosti, mnoho přátel, vyhledává lidi, vzrušení, nerad samotu, často riskuje, chápe se příležitosti..., typický introvert je tichý, stahuje se do sebe, introspektivní, rezervovaný, drží si odstup, plánuje dopředu, nevyhledává vzrušení, preferuje určitý řád, nepodléhá okamžitým impulsům...

2. faktor neuroticismus – člověk s vysokým neuroticismem (=emočně labilní) je neklidný, úzkostný, dělá si zbytečné starosti, jeho citů je snadné se dotknout, poruchy spánku, noční děsy, závratě... Vyšší pravděpodobnost neurotického onemocnění.

Pojetí temperamentu podle Eysencka

3. faktor psychoticismus – člověk s vysokým psychoticismem je agresivní, chladný, sobecký, neosobní, impulsivní, asociální, má nedostatek empatie a citlivosti.

Faktor psychoticismu je nejméně průkazný, přechází dva faktory na sobě nezávislé, tedy schéma tvoří 4 typy, pojmenované dle Hippokratových kategorií. Kategoriální pojetí x pojetí kontinuálních dimenzí!

Eysenck se snažil dokázat, že jím detekované faktory mají výrazný tělesný základ – způsob fungování nervového systému. Mozková kůra – extroverti vytvářejí rychleji podmíněné spoje. Autonomní nervový systém – hyperreaktivita u zvýšeného neuroticismu.

Pojetí J. H Eysencka – dvojdimenzální schéma

Temperament

Postup poznávání temperamentu

Vybavte si, vystihněte a pojmenujte pocit, který ve vás druhý člověk vyvolává.

Pocit blízkosti a pohody – sangvinik

Pocit napětí a chuti vzdorovat – choleric

Pocit nudy a lhostejnosti – flegmatik

Pocit účasti, soucitu, chuti poskytnout pomoc - melancholik

Pojetí holandské - G. Heymans, E. Wiersma

3 dimenze temperamentu:

Emotivita (W. Wundt) – přístupnost dojmům, intenzita prožívání
(emotivní ++ E.....nE - -)

Stupeň odezvy = trvalost působení emoce (P x S)

Primarita – široká až mělká osobnost, povrchnost, roztěkanost, neustálá pohotovost k reagování, impulzivnost, bezprostřednost.

Sekundarita – hluboká až úzká osobnost, navenek útlumy, pohroužení do sebe, přesycenost dojmy, může vést až k obtížnému integrování jednotlivých témat a k rozštěpenosti, vnitřní nejednotnosti.

Aktivita – obsahuje volní a energetický aspekt konání (A x nA)

Pojetí holandské - G. Heymans, E. Wiersma

Typy:

Amorfní – nE P nA

Pasionovaný (vášnivý) – E S A

Nervní – E P nA

Flegmatik – nonEmotivita Sekundarita Aktivita

Sentimentální (melancholik) – Emotivita Sekundarita nonAktivita

Sangvinik – nonEmotivita Primarita Aktivita

Apatik – nE S nA

Cholerik – Emotivita Primarita Aktivita

Pojetí Jerome Kagana

Longitudinální studie zkoumající rysy temperamntu – úroveň aktivity, celkové emoční ladění, vytrvalost, sociabilita, impulsivita...potvrdit, že jsou hereditárně podmíněné – dotazníky a posuzovací škály rodičům o dětech.

Kagan se na to nespoléhal => longitudinální studie, pozorování malých dětí (už od 4 měsíců), analýza videozáznamů, snímání psychofyziologických korelátů. Rozlišil děti inhibované a neinhibované. Porovnával 4 měsíce a 8 let, 2 roky a mladá dospělost – výsledky stabilní! Biologicky činnost amygdaly.

Biologické a neurologické pohledy

Cloninger 4 temperamentové dimenze:

Vyhýbání se poškození

anticipační pesimismus x uvolněný optimismus

hodně x málo obav z neurčitého

smělost x plachost před neznámými lidmi

unavitelnost x odolnost

Vyhledávání nového

explorační vzrušivost x stoická rigidita

impulzivita x reflexe

chaotičnost x systematicčnost

Závislost na odměně

senzitivita, perzistence, citová vázanost

Vytrvalost

Biologické a neurologické pohledy

Cloninger zdůrazňuje vůdčí neurotransmitery:
dopamin, serotonin a noradrenalin

Clark, Watson 3 dimenze:

Sklon k negativním emocím

Sklon k pozitivním emocím

Sklon k dezinhibici – nepůsobí emoce, ale uplatňuje se při jejich regulaci – impulsivní x pečlivě rozvažující a dbající na důsledky jejich chování

J. P. Guilford

Dimenze vyjadřující obecné temperamentové dispozice:

Sebedůvěra x pocity méněcennosti

Bdělost x nevšímavost

Impulzivita x uvážlivost

Sebeomezování x bezstarostnost

Objektivita x hypersensitivita

Dimenze vyjadřující emoční dispozice:

Veselost x deprese

Emoční nezralost x zralost

Nervozita x klidnost

Nesmělost x jistota

J. P. Guilford

Dimenze vyjadřující sociální dispozice:

Ascendence x bojácnost (dominance x submise)

Družnost x soběstačnost

Přátelskost x hostilita

Tolerance x kritičnost

Typologie skřivani x sovy (Lampert)

Skřivani - lidé silně a rychle reagující na vnější podněty. Nejlepší výkony podávají ráno, v práci mají rychlý start, ale také se rychle unaví. Jsou to nadšenci, průkopníci, přinášejí nové koncepce a ideje. Nerozpracovávají však detaily. Reagují rychle a silně na prudké infekce (zvýšenou teplotou, horečkou), zdravotní stav spíše labilní.

Sovy - lidé pomalu a slabě reagující na vnější podněty. Klidní, rozvážní, ráno pomalý start, pracovní maximum odpoledne, večer. Nespěchají se závěry, promýšlejí věci, někdy až pedantérie. Systematikové, logické myšlení, matematické myšlení, abstrakce. Při prudkých infekcích nevýrazná teplota, uzdravování probíhá pomalu.